

אריכות לשון של רש"י בענין חנ"נ

איתא בחולין (ק.), דרש רבה בר בר חנה חתיכה של נבלה ושל דג
טמא אינה אסורה עד שתתן טעם ברוטב ובקפה ובחתיכות, ע"כ. רבה בר
בר חנה סובר כרבי יוחנן (ע"ז עג:), רבו, שמין במינו בטל ברוב מה"ת,
ומתוך כך מסייע מינו של היתר לבטל טעם האיסור. הנבלה נתבטלה
בתערובת הזאת, וממילא, אין שום דבר בתערובת הזאת שנעשית נבלה.

אולם חולק רב, כדאיתא עוד בגמ',

אוקי רב אמורא עליה ודרש, כיון שנתן טעם בחתיכה,
חתיכה עצמה נעשת נבלה, ואוסרת כלן מפני שהן מינה.
א"ל רב ספרא לאביי מכדי, רב כמאן אמרה לשמעתייה.
כר"י דאמר מב"מ לא בטיל. מאי איריא כי נתן טעם,
אפילו לא נתן טעם נמי. א"ל הב"ע בשקדם וסלקו. רבא
אמר, אפילו תימא לא קדם וסלקו, הוי מב"מ ודבר אחר,
וכל מב"מ ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו, ושאין
מינו רבה עליו ומבטלו.

שיטת רב דמב"מ אינו בטל לשיטתיה הוא (ע"ז עג:). אולם הגמ'
מדויק שבא רב לפרש חידוש נוסף, ועל זה נחלקו אביי ורבא.

פירש רש"י את סוגייתנו במהדורא קצרה (הנדפס בדפי הרי"ף,
לו.-לו:), וז"ל,

כיון שנתן טעם בחתיכה אחרת שהיתה בצדה תמיד, או
שנתבשל עמה תחלה קודם שנתן שאר חתיכות בקדירה
'חתיכה זו' שקבלה טעם בנבלה 'נעשית נבילה, ואוסרת
כולן'. 'כי לא נתן' הנבלה 'נמי טעם' בשום חתיכה לא
בטלה, דנבלה גופא הוה מין במינו, ולא בטל.

כלומר, שאלת הגמרא היא שאם בא רב לחדש רק שמין במינו
אינו בטל, למה בחר רב מקרה יותר מסובך של חנ"נ דוקא, ולא מקרה של

נבלה רגיל. ומוכא תירוץ הגמ' ברש"י, שיש שני דעות מה החידוש הנוסף, וז"ל,

'בשקדם וסלקו' האיסור קודם שנתן החתיכות האחרות בקדרה. לכן אם היא נתנה טעם בראשונה, חוזרת ואוסרת, דאי לא במאי מתסרי. ואשמעין דחנ"נ לאסור האחרון.

'הוי מין ומינו', הנבלה והשחוטה, 'ודבר אחר', התבלין והרוטב זה; 'סלק את מינו' דהיתר 'כמי שאינו' בקדירה, שאינו לא מבטלו ולא מוסיפו, ונשאר הנבלה והרוטב, ובטלין הנבלה ברוטב ובקיפה. לכך אם נתנה טעם תחילה בחתיכה, אז אותה חתיכה נותן טעם, וצריך שיהא ברוטב ששים לבטל גם אותה חתיכה.

נחלקו אביי ורבא מה באמת החידוש הנוסף של רב. לדעת אביי, החידוש הנוסף הוא שאומרים חתיכה נעשית נבלה גם במקרה שרק נאסרה החתיכה ע"י פליטות מין במינו, בלי נתינת טעם גמור. לדעת רבא, החידוש הנוסף הוא שאם יש מינו של היתר בקדרה, אינו מסייע לא לבטל האיסור, ולא להוסיף עליו.

אלא, שקשה לו לרש"י על שיטת רבא. דאם באמת חידושו של רב הוא שאומרים סלק את מינו, עדיין יש להקשות למה הוצרך לומר דינו במקרה של חנ"נ. אדרבא, חידוש יותר הוא לומר במקרה של איסור גמור בלי חנ"נ שאינה אסורה עד שתתן האיסור טעם ברוטב ובקיפה. ועוד, ל"ל לרב לומר שכל דין זה הוא 'מפני שהן מינה', דאין זה סיבת האיסור אלא סתירת הוה אמינא להתיר אם לא היה חנ"נ, ואינו שייך לשיטת רב. ומתוך כך, פירש רש"י הסוגיא באופן אחר, בלשון יותר מרווח (הנדפס בדפי הגמרא).

ועתה נפרט את הוספות רש"י לפרש קושיית הגמרא ודברי אביי. א. פירש בדברי רב ש"לא היה בזו ששים באיסור, ונתנה הנבלה טעם בה, ואח"כ נתן שאר החתיכות בקדרה." ולכאורה פשוט הוא מהמשך הגמרא, ולמה האריך.

ב. פירש "אוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה."

ג. פירש כמעט מוזר "וקס"ד מפני שהן מינה לא בטלי, ואפילו יש בהן כדי בישול שניהם, " לכאורה לית מאן דפליג דהיינו שיטת רב אפילו במסקנת הגמרא, וכן הקשה בראש יוסף, ולא תירץ.

ד. הוסיף על שאלת הגמרא, "רב דאמר מפני שהן מינה כמאן אמרה לשמעתיה." ולמה הדגיש רש"י שעוסקת הגמרא במימרא דרב זו, הכי יש מימרא אחרת דרב בסוגייתנו.

ה. שינה לשונו מ"נותן טעם בשום חתיכה" ל"חתיכה של צדה."

ו. הוסיף שלדעת אביי ג"כ "סלק רוטב".

ז. הוסיף "בפליטתה" בסוף דברי אביי.

ח. התחיל שיטת רבא במלים "ולא מתסרי שאר חתיכות אלא משום חתיכת היתר קמייתא."

ואף אם הוספה הששית נוכל לפרש שבא רש"י לתרץ קושיית התוס' (ד"ה חתיכה עצמה נעשית נבילה), ונוכל לפרש הוספה ה' והז' שבא לברר את דברי הגמרא יותר, עדיין אין לנו פירוש למה הוסיף כל אריכות לשון הזה.

ונראה לתרץ על פי הוספת רש"י בדברי רבא, וז"ל,

הלכך, נתנה טעם בראשונה תחלה בעוד שלא רבה הרוטב עליה, ואח"כ נתן מים וקיפה וחתיכות, נתוספה חתיכה ראשונה על הנבלה, ואוסרת הכל מפני שהן מינה. ולא מצו חתיכות לבטלה, ואע"פ שיש בהן יותר מששים, והרוטב לבדו, אין בו כדי לבטל שניהם.

דברים אלו קשים בהחלט. דהרי פירש רש"י דשאר החתיכות אינן מבטלות חתיכה הראשונה "אע"פ שיש בהן יותר מששים." כלומר, די ש בבשר ששים פעמים הנבלה ויש הו"א שהחתיכות יבטלו את הנבלה, ואפילו הכי אינן מבטלות הנבילה, דאינן ששים כנגד הנבילה וחתיכה השניה (הנעשית נבילה). נראה שמפרש רש"י, שחתיכות האחרות יכולות לבטל הנבילה, אילו היה ששים כנגד שני חתיכות האסורים. אולם דיון הגמ' הוא אליבא דרב דסובר מב"מ אינו בטל, וא"א לחתיכות לבטל הנבלה בשום פנים.

אלא ע"כ סובר רש"י דלשיטת רבא במימרא זו של רב אינו סובר רב דמב"מ אינו בטל. ולפיכך אן להקשות למה בחר רב מקרה דחנ"נ לאשמועינן ד'מין במינו אינו בטל' (כדהקשינו לעיל), דאין כאן שום שייכות כלל לענין מב"מ אינו בטל. מחלקת רב ורבה בר בר חנה אינה אם מין במינו בטל, מחלוקתם רק בעניני חנ"נ.

לפיכך הדגיש רש"י שיש חילוק בפירוש מילים 'מפני שהן מינה' בין ה'קס"ד' של הגמ' לבין שיטת רבא (לעיל ג'), דלפי הקס"ד כל החתיכות אינן מבטלות את הנבילה 'מפני שהן מינה' ומינו אינו מבטל מינו. אולם, לשיטת רבא 'מפני שהן מינה' קשור לעניני צירוף חתיכות: "נתוספה חתיכה ראשונה על הנבילה ... מפני שהן מינה." כלומר, משום שחתיכה השנייה (הנעשית נבילה) וחתיכת הנבילה ממין אחד הן, מצטרפות הן לאסור את התערובת, ואינן מבטלות זו את זו. דהא דאין מבטלות זא"ז, רק מפני שהן מינה.

[עייין בשו"ע (יו"ד סי' צח ס"ט) דב' איסורים מבטלות זו את זו, וע"ע בש"ך (שם) דאם טעמן שווין אינן מבטלות זו את זו. ועי' בחו"ד דכתב דאם יש להן שם איסור א', ג"כ אין מבטלות זא"ז. ואולי לשיטתייהו (חו"ד סי' צח ס"ק ג, ד, ז; ובש"ך). וכנראה דהל"ל בשיטת רש"י (דטעם כעיקר מדרבנן הוא, ומב"מ אסור במשהו מה"ת, וצ' ששים כדי לבטל מה"ת, אף בלי טעם) כשיטת החו"ד, אלא דאכמ"ל. ואף דאינו מפורש ברש"י אם כונת הגמ', 'מפני שהן מינה', כפירוש הש"ך או כפירוש החו"ד, מ"מ כאן הטעם והשם איסור שוה בין הנבילה וחתיכה הב', וכ"ע לא פליגי.]

לפיכך, האיסור הנוצר ע"י 'מפני שהן מינה' שונה בין הקס"ד בגמרא למסקנת הגמ'. דבקס"ד 'מפני שהן מין ומינה' נאסרו כל החתיכות (לעיל ב), ולשיטת רבא אוסרת הכל, ואף הרוטב והקיפה, רק מפני שהן מינה, ואין אוכל מותר לבטל האסור. ולא גרס רש"י 'כל החתיכות' בגמ', אלא פירש הוא ל'כולן' (וכן במקצת נוסחאות). דמפני שב' החתיכות מין א' הן אין בתערובת לבטלם, ונאסר הכל.

כל החילוק בין שיטת אביי לשי' רבא מבוסס על פירוש 'מפני שהן מינה' ולפיכך הדגיש רש"י שמלים אלו בשיטת רב הם יסוד הדיון (לעיל ד).

לפ"ז מובן פירש רש"י בתחילה שלא היה ששים בחתיכה נגד הנבילה (לעיל א) דאם כל הדיון בגמרא הוא בדיני תערובת מב"מ שאינו בטל, אין שום צורך דלא להוי ששים. דהרי בין אם היה ששים או לאו, חתיכה הב' יהיה אסורה, ולא הוצרך רש"י להדגיש את זה כאן. אלא דלשיטת רבא, אין רב סבור דמב"מ אינו בטל, ולכן צריכים אנו לפרש את הגמרא בשלא היה ששים בחתיכה הב', דאם היה ששים, הרי מב"מ בטל ברוב מה"ת ובששים מדרבנן. והדגיש רש"י את זה בתחילה.

ועוד יש לבאר על סמך זו דרך לפירוש רש"י (בדברי רבא) מבואר כהוגן למה 'אריא כי נתן טעם' בדברי רב.

כל אריכות לשון רש"י (חולין ק.-ק:) באה לפרש את הגמרא באופן מחודשת כדי לתרץ קושיות קטנות וחדות.